

Nieuwkomers verwelkomd op Terschelling

Rinkelbollen

Bestuur

Colofon

Voorzitter:	Piet Zumkehr	06 5081 6092
Secretaris:	Annie Hek	0562 442 591
Penningmeester:	Jaap de Jong	0562 442 742
Bestuurslid:	Klaas Sluiman	06 5340 3219
Bestuurslid	Leo Bot	06 2272 4810

Rinkelbollen/Website Klaas Sluiman 06 5340 3219

Natuurvereniging Terschelling e-mail: natuur@schylge.top

web: www.natuurverenigingterschelling.nl

Lid zijn/ worden

Het lidmaatschap van de Natuurvereniging Terschelling bedraagt € 12.50 per jaar, jeugdleden tot 18 jaar € 6,-
Contributie voor postabonnees € 18.50.

Bank: NL87 RABO 011 93 89 193 t.n.v. Natuurvereniging Terschelling.

U ontvangt 4 keer per jaar het mededelingenblad Rinkelbollen en u kunt deelnemen aan de activiteiten van de vereniging zoals lezingen en filmvoorstellingen, excursies en wandelingen.

Omslagfoto:

De zeer zeldzame Geelgerande tubebij, gevonden in het Bijenpark door Jaap van den Berg uit Soest. Het is een parasiterende bij met als gastheren de Metselbij en Bladsnijderbij.

Copyright: Natuurvereniging Terschelling. Alles uit deze uitgave mag worden geciteerd en vermenigvuldigd, echter alleen met bronvermelding en voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. SNN 1383-925X

Rinkelbollen

Inhoud

Colofon	02
Inhoud	03
Van de voorzitter	04
Vleermuizen op Terschelling	05
Roodpootvalken	08
Roze vetkruid en hemelsleutel	09
Nieuwkomers op Terschelling	11
Huiszwaluw doet het goed	12
Herfstige plaatjes	13 en 14
Bomen planten en adopteren	15
Resultaat wateronderzoek	16
Baardmannetjes en nachtvinders	17
Gentianenwandeling	18
Buxusmot is er	19

Van de penningmeester:

U snapt het al, de penningmeester gaat binnenkort bij de *incassoleden* een bedrag van hun rekening halen om zo de contributie voor 2022 te innen.

De overige leden die nog niet betaald hebben voor 2022 verzoek ik hun lidmaatschap te betalen.

Penningmeester Jaap de Jong

SCHILDERSBEDRIJF

HAARSMA VOF

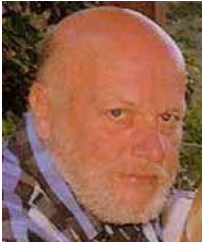
Baaiduinen 45
Tel. 0562 448338

Wolwinkel en Lijstenmakerij

Landerum 8A

Een bezoekje meer dan waard!!

Van de voorzitter Piet Zunkkehr

De app OBS-Identify is bij natuurliefhebbers tegenwoordig razend populair. Waarschijnlijk hebt u Obs-Id al naar uw mobiele telefoon gedownload. U kunt er alle onbekende soorten door laten determineren.

Even een foto maken met de foto-modus, de app deze laten onderzoeken en binnen enkele seconden rolt er een naam uit. Obs-Id is een geweldig goede app, maar hij is niet foutloos. De app geeft zelf vaak al de mogelijke foutmarge van de determinatie aan. Een ander bijkomend nadeel is, dat iedereen die de app gebruikt zich een deskundige kan wanen, zonder weet te hebben van de kenmerken waaraan de soort te onderscheiden is. Tot voor kort was ik geen gebruiker van de app. Ik vind dat ik zelf de soorten moet kunnen onderscheiden op basis van eigen kennis en ervaring. Maar ik heb natuurlijk niet overal verstand van, van paddenstoelen weet ik bijvoorbeeld heel weinig. Ik ben daarom sinds kort van mening veranderd en gebruik de app nu regelmatig.

Obs-Id kan soms hilarische determinatiefouten maken. Zo heeft de app regelmatig insecten uit mijn vlinderdial gedetermineerd als ruwe haai. Een slechte kwaliteit van de gemaakte foto kan daar natuurlijk de oorzaak van zijn. Maar onlangs bracht een inwoner van Formerum me een dode witte muis, gevonden in het kippenhok. Het was gewoon een huismuis, maar met een witte vacht kleur (geen albino), iets wat bij huismuizen vaker voorkomt. Obs-Id determineerde de muis aan de hand van de

gemaakte foto als een hermelijn! Foutje. Toch beoordeelt de app bijna alle foto's van nachtvlinders feilloos goed, en dat is toch wel erg knap.

Ook razend populair is tegenwoordig de led-emmer. Dit is een door de Vlinderstichting op de markt gebrachte nachtvlinderdial in de vorm van een emmer en een daarop te plaatsen ledlamp, die een nogal zwak ultraviolet schijnsel geeft. Het legen van de val is, na een nacht vangen iedere ochtend weer spannend. Maar toch is de led-emmer geen groot succes. In mijn tuin trekt de emmer maar weinig nachtvlinders. Sommige soorten die in mijn tuin veel voorkomen, tref ik nooit in de emmer aan. Dat zwakke licht is kennelijk niet voor iedere soort aantrekkelijk.

De led-emmer is bedoeld om nachtvlinders mee te vangen, maar er komen doorgaans meer insecten van andere groepen in de val, o.a. vliegen, kevers, wantsen, sprinkhanen en schietmotten. Ik ben begonnen ook deze insecten op naam te brengen. Omdat ik van veel groepen geen verstand heb, komt Obs-Id dan goed van pas, en leer ik geleidelijk voor mij tot nu toe onbekende soorten herkennen. Hulde aan de app.

In dit derde nummer van de Rinkelbollen van dit jaar treft u weer een aantal zeer lezenswaardige artikelen over de natuur op Terschelling. Interessant is bijvoorbeeld het artikel over vleermuizen van Louis Zandbergen. Daarnaast ook enkele verslagen van door de Natuurvereniging georganiseerde activiteiten. De agenda voor het laatste kwartaal van dit jaar staat achter in dit blad.

Vleermuizen op Terschelling

Ze vallen dan niet zo op maar ook op Terschelling komen vleermuizen voor. Met de schemering komen ze tevoorschijn en met het krieken van de dag verdwijnen ze weer in hun dagverblijf. Vleermuizen zijn dus 's nachts actief. Met extreem warm weer zie je wel één overdag vliegen of aan een gebouw hangen. De meeste vleermuissoorten op ons eiland zijn gebonden aan menselijke bewoning. Ze zitten in de spouwmuur, achter hoek- of nokpannen, en achter houten dak- of wandbeschoot. Bewoners hebben daar helemaal geen erg in; laat staan last van. Vleermuizen daarentegen zijn wel geweldige muggen- en motteneters.

Soorten en herkenning

Op Terschelling komen tot voor kort vijf vleermuissoorten geregeld voor: gewone dwergvleermuis, laatvliëger, rosse vleermuis, grootoorvleermuis en ruige dwergvleermuis. De eerste twee soorten worden het meest waargenomen; de andere sporadisch. In de voorzomer van dit jaar is voor het eerst een kleine dwergvleermuis op Terschelling waargenomen. Dit was zelfs de eerste op een Nederlandse waddeneiland! In het gebied Dellewal op West en bij Hee is een exemplaar gezien en gehoord (via batdetector).

Het voorkomen van een vleermuis kan zeker met het oog gedaan worden. Kijk maar eens op een warme zomeravond en tijdens

schemering in de lucht. Verwarren met een merel is overigens goed mogelijk. Lastiger is het om er een soortnaam aan te geven. Maar gelukkig bestaat er een batdetector die het geluid van de vleermuis omzet in een typisch geluid per vleermuissoort. Tijdens het jagen naar een prooi maakt een vleermuis gebruik van zijn sonar. De weerkaatsing levert hem (of haar) de richting van het voedsel. Elke vleermuissoort produceert een eigen geluid en op een bepaalde frequentie. Batdetectoren zijn er in allerlei maten en uitvoeringen. Sommigen nemen het geluid gelijk op; anderen geven direct een soortnaam in het scherm weer. Een detector helpt enorm bij het bepalen van de aanwezigheid en de soortnaam. Voor

De Rosse vleermuis

zover mij bekend zijn er drie personen op Terschelling die regelmatig een batdetector gebruiken: Leo Bot, Arjan Zonderland en

ondergetekende. Structureel onderzoek vindt er niet plaats.

Actief

In de winter zijn vleermuizen niet buiten actief. Eigenlijk ook wel logisch want in die periode is er nauwelijks voedsel te vinden. Tijdens een warme avond komen ze soms kort uit hun winterverblijf om even te strekken en te poepen om vervolgens weer hun winterrust te vervolgen. In het voorjaar komt er weer leven in de populaties. Na een warme periode gaan ze hun nachtverblijf verlaten om te foerageren. Van regen hou-

Laatvlieger adult. Foto Hugo Willocx

den ze niet en van harde wind (windkracht 5 en meer) zijn ze ook niet gediend. De laatste factor geeft op ons eiland natuurlijk wel een veelvoorkomende beperking. Ook speelt de temperatuur mee. Een leidraad is een temperatuur van minimaal 10° Celsius.

Levenscyclus

Na de winterperiode zoeken de vrouwtjes elkaar in de regio (dorp) op. Ze hebben een gezamenlijke kraamtijd. Zo is er een locatie op West waar maar liefst 130 (!) gewone dwergvleermuizen bij elkaar zaten. Deze vrouwtjes zaten in een spouwmuur. Zo'n verzameling vrouwtjes wordt een kraamver-

blijf genoemd. Nadat het jong is geworpen, blijft die kolonie meestal op die locatie. Vleermuizen zijn zoogdieren dus wordt er gezoogd. Begin van de nacht vertrekt moe om te foerageren maar komt halverwege terug om te zogen. Vervolgens vertrekt moeders weer om verder te gaan met voedsel zoeken tot de ochtendschemering. Tenzij het 's nachts gaat regenen, harder is gaan waaien of de temperatuur te laag is geworden. De mannetjes leven dan solitair. Eind juli/begin augustus zijn de jonge vleermuizen klaar om zelfstandig te foerageren.

De vrouwtjes verlaten de kraamkolonie. Op de route tussen de kraamkolonie en het foerageergebied (bijvoorbeeld Doodemanskisten en de tuintjes) zitten de mannetjes. Met baltsgeluid lokken ze de vrouwtjes naar binnen en in het vroege najaar vindt daar de paring plaats. Dat wordt

een paarverblijfplaats genoemd. Hiermee is de cyclus in het kort rond en uiteengezet.

Bescherming

Alle vleermuizen zijn wettelijk beschermd. Je mag ze dus niet doden, verplaatsen, in je bezit hebben of verontrusten. Het vernietigen van die eerder genoemde grote kraamkolonie zou wel eens het einde van de totale populatie op West kunnen betekenen. Er bestaat dus een wettelijke zorgplicht maar dan moet je natuurlijk wel weten dat er bij jou vleermuizen zitten. Voor bedrijfsmatige verbouwingen moet er natuuronderzoek gedaan worden. Op West is dat gedaan voor De Tonnenloods en bij Zeelen

Fietsverhuur (beide Willem Barentszkade). Zo'n onderzoek is tijdrovend en duur. Overigens is in beide gevallen geen verblijfplaats vastgesteld. Officieel is iedereen verplicht om zo'n onderzoek te laten doen.

Er zijn maar weinig particulieren die dat doen. Stel je wilt spouwmuurisolatie aanbrengen en dat kost dat gemiddeld € 3.500. Zo'n natuuronderzoek met ontheffing van de provincie kost minstens hetzelfde. Een groot dilemma. Een dilemma die bijna niemand zo ervaart want eigenaren staan niet stil bij het voorkomen van vleermuizen in hun woning.

Dit jaar zijn er meerdere vleermuisonderzoeken uitgevoerd. Vooral toekomstige isolerende maatregelen van woningen van WoonFriesland op West en Midsland zorgde ervoor dat er regelmatig natuuronderzoekers te zien waren.

Duurzaamheid

Afgelopen december is de Transitievisie Warmte Terschelling in de gemeenteraad vastgesteld.

Om minder of zelfs geen gas meer te verbruiken, wordt er intensief ingezet op isolatie. Ik vind dat een goede zaak maar er wringt wel wat met de zomer- en winterverblijven van vleermuizen. Een spouwmuur vullen, betekent geen plek meer voor de gewone en ruige dwergvleermuis. Een dak isoleren kan een verblijf van de laatvlieger of grootoorvleermuis tenietdoen.

De Gewone grootoorvleermuis

In een volgend artikel in Rinkelbollen ga ik meer in de mogelijkheden om de vleermuizen te helpen. Ik heb inmiddels Staatsbosbeheer en WoonFriesland gevraagd om ook actief mee te doen. Ook de gemeente krijgt nog een verzoek om zich actief op te stellen.

Heb jezelf ook ideeën, wil je weten welke vleermuis jouw huis (mede)bewoont, hangt er een vleermuiskast, of wil je meer weten over deze zoogdieren, neem dan gerust contact met mij op!

Begin 2022 heb ik een Facebookpagina Vleermuizen op Terschelling gemaakt. Met inmiddels meer dan 220 leden die info vinden, en vragen en filmpjes plaatsen.

Bijzonder aanbod! Ga jij je huis restaureren of grondig verbouwen dan stel ik een inbouwkast gratis beschikbaar. In zo'n kast kunnen vleermuizen ook in de winter zitten en hebben zo een duurzame woonplek op Terschelling.

Meer info via:

Louis H. Zandbergen, Abt Folkertspad 8
Hoorn louiszandbergen@gmail.com

Roodpootvalken gek op libellen

Leo Bot

Een van de opmerkelijkste fenomenen dit jaar was een invasie van Roodpootvalken. Landelijk waren de eerste waarnemingen op 11 augustus, op Terschelling werd een dag later een overvliegende vogel gezien, op 13 augustus zat er een exemplaar op de Vierde Duintjes en vermoedelijk dezelfde

vogel werd de volgende dag gezien op het eind van de Boschplaat (dat niet zo ver meer van de Vierde Duintjes verwijderd is). Op 16 augustus werd er een gemeld van de Boschplaat en een bij Griltjeplak.

Op de 18e vloog een exemplaar boven Swartduin richting oost. Daarna was het tot het eind van de maand dagelijks raak met een of twee vogels.

De soort komt uit Oost-Europa, maar dat betekent niet dat de beweging steeds naar het westen is. Dat bleek wel, toen een valk die op 28 augustus op Vlieland geringd was, op 29 augustus bij Eldorado werd gezien. Eldorado was wel een favoriete plek, want daar was elke dag wel een valk op libellen aan het jagen en soms wel twee, een prachtig gezicht!

Begin september werden twee jagende Roodpootvalken gezien in de buurt van paal 20 op de Boschplaat en op 9 en 10 september zelfs drie in de Koegelwieck. Daarna druppelt het nog een paar dagen na met

nog één bij paal 12 en een dag later nog een bij paal 25. Op 22 september werd nog een Roodpootvalk gemeld van paal 24 en dat was het voor die maand. Alle waargenomen vogels waren jongen van dit jaar. Als een soort toegift duikt er op 4 oktober nog een Roodpootvalk op bij het Liesinger

Plak en dat is waarschijnlijk hetzelfde dier dat van 7 t/m 16, mogelijk 18 oktober vrijwel dagelijks daar wordt gezien.

Veelal waren de vogels op libellen aan het jagen, waarin ze zeer behendig zijn. Dat zijn dan ook prooiën die de maag een beetje vullen.

De waarnemingen over het hele land geven de indruk van een doorgaande stroom met een aantal dicht opeen liggende golven. Hoeveel van deze valken hier op het eiland verbleven is niet makkelijk te berekenen.

Zo bleek een vogel van Eldorado plotseling vervangen door een geringd exemplaar. Tenzij het dier was vertrokken naar Vlieland, daar gevangen en geringd en dan maar snel teruggevlogen naar het gastvrije Terschelling. Maar als ik kijk naar aanwezigheid en onderbrekingen daarin, dan kom ik toch op een aantal van ongeveer 13 vogels. Het kan wat minder zijn, maar ook aanzienlijk meer, omdat libellenrijke plekken natuurlijk als magneten werken op passerende Roodpootvalken. Waar je denkt telkens dezelfde te zien, zou dat best af en toe een nieuwe kunnen zijn.

Hoe dan ook, het was weer een feest om dit mee te maken.

Roze vetkruid en Hemelsleutel twee exotische vetplanten op Terschelling

Henk Mienis

Tijdens mijn jaarlijkse bezoek aan Nederland vertoef ik ook meestal een of twee weken op Terschelling. Een bezoek aan het kerkhof van de Nederlandse Hervormde kerk in Hoorn staat dan ook altijd op het programma, waarbij mijn belangstelling vooral uitgaat naar de aanwezigheid daar van slakken.

Tijdens mijn laatste bezoek in 2021, dat vanwege de corona slechts enkele dagen duurde, viel het mij op dat een uitgebreide mat van een vetplantje zich bevond aan de zuidkant van de kerk iets ten westen van de kerkingang. Ik kon het niet nalaten om een klein stukje mee te nemen naar mijn huis in Israël waar een uitgebreide verzameling succulenten in mijn tuin aanwezig is.

Met behulp van diverse flora's bleek het te gaan om Roze vetkruid

Phedimus spurius (bijgaande foto). Dit vetplantje komt van nature voor in de Kaukasus, Iran en het oostelijk deel van Turkije en stond in het verleden beter bekend als *Sedum spurius*. Het is een uitstekende bodembedekker, die weinig verzorging nodig heeft. Daarom worden ze veel in tuincentra

aangeboden. Door de grote vraag naar dit altijd groenblijvende vetplantje heeft men ook allerlei variëteiten ontwikkeld met een witte of roodachtige bladrand en soorten waarvan het blad in de herfst geheel roodbruin wordt. De exemplaren die ik nabij de kerk aantrof waren allen eenkleurig donkergroen gekleurd.

Tot aan het eind van de 20ste eeuw werd Roze vetkruid slechts sporadisch in het wild in Nederland aangetroffen, maar op de kaart van het Roze vetkruid in de FLORON verspreidingsatlas van de Vaatplanten is

nu bijna heel Nederland rood gekleurd. Ook staan drie vindplaatsen van het Roze vetkruid op Terschelling aangegeven.

Wanneer men de pointer op deze rode stippen legt dan krijgt men de volgende coördinaten: 142-598 iets ten westen van

West-Terschelling, 146-601 nabij West aan Zee en 152-602 op de grens van het Hoornse Bos en de Koegelwieck.

Het Roze vetkruid is niet de enige exotische succulent die op Terschelling hier-en-daar in de natuur wordt aangetroffen. Reeds jaren geleden trof ik vooral in de duinen langs het fietspad dat bijna in elk dorp de

Duinweg genoemd wordt Hemelsleutels (foto hierboven) aan. Tegenwoordig luidt de wetenschappelijke naam *Hylotelephium telephium* maar het is nog steeds beter bekend als *Sedum spectabile*. Deze soort komt oorspronkelijk uit China en Korea, maar is reeds heel lang een algemene tuinplant in Nederland. Wanneer een deel van zo'n Hemelsleutel vanuit de tuin in de duinen gedeponneerd wordt dan heeft deze soort onder Nederlandse omstandigheden geen enkel probleem om zich daar te vestigen. Ook deze succulent komt volgens de FLORON verspreidingsatlas nu bijna in heel Nederland ook in het "wild" voor. Hetzelfde geldt helaas ook voor Roze vetkruid en andere succulenten die achteloos weggegooid worden in de natuur.

Hoe het Roze vetkruid op het kerkhof van Hoorn terecht is gekomen, zal wel altijd onbekend blijven, maar zo goed als zeker hebben exemplaren met andere vetplantjes in bakken gezeten die geregeld op graven geplaatst worden.

In de Rinkelbollen van deze zomer stond een leuk artikelje van Henk Mienis over de Bui-zerd die het tien jaar geleden in Oosterend op de kippen voorzien had. Dat brengt mij ertoe jullie te laten weten dat we op Oud-West al een paar winters regelmatig bezoek krijgen van een Sperwer die de mussen, mezen en duiven in onze tuinen belaagt. We vinden soms bijna dagelijks de restanten van de slachtoffers in onze tuinen. Ik heb de dader afgelopen winter betrapt: zie foto hierboven.

Bri Wiener

**U krijgt bericht van onze activiteiten via de nieuwsbrief.
Raadpleeg ook de website of fodzoeker.**

Nieuwkomers op Terschelling

Frank London

Er kwamen dit jaar weer meerdere nieuwkomers op bezoek. Eerst (13 september) de gepluimde snuituil (*Pechipogo plumigeralis*), ook nieuw voor de Wadden. U begrijpt

nu dat het over nachtvlinders gaat. Deze macro is met een opmars bezig vanuit het zuiden.

Het lijkt wel of er onder de vlinders de mare gaat om eerst bij Frank langs te gaan, want dan kom je tenminste gelijk ook goed op de foto en er is nog genoeg te eten (de bloeiende klimop, een laatste vlinderstruik).

Op 12 oktober ging ik met de zaklantaarn de klimop even langs of er nog oplichtende

oogjes te zien waren. Soms wel vijf verschillende soorten met de agaatvlinder als koploper.

Dit keer ook een grote micro, de mooie satijnlichtmot (*Palpita vitrealis*) nieuw voor Terschelling. Als beloning mocht zij/hij ook op de foto.

Nog meer nieuwkomers

Jaap van den Berg is een regelmatige Terschelling-gast en daarbij een enthousiast waarnemer. Bij zijn laatste bezoek aan het eiland vond hij de zeer zeldzame Geelgerande tubebij (zie voorpagina), nota bene bij de insectenhôtels van het Bijenpark, de Moshommel (foto) en de eveneens zeldzame Zandslak. Het lijkt een bevestiging van de veerkracht van de natuur. Door aangepaste beplanting en het juiste beheer herwinnen de verloren gewaande soorten terrein.

Goed broedseizoen voor de huiszwaluw

Louis Zandbergen

In Rinkelbollen van april 2022 heb ik een artikel geschreven over de huiszwaluwen op Terschelling. Twee achtereenvolgende zomers heb ik de bezette nesten geteld. In 2022 heb ik dat weer gedaan en ontving van een lid een belangrijke tip over oude data.

Afgelopen juni heb ik weer een rondje eiland gedaan. Weer op zoek naar bezette nesten van de huiszwaluw. Zo'n fietstocht brengt toch wat spanning met zich mee. Hoe houden de huiszwaluwen zich dit jaar op Terschelling? Zet de achteruitgang door? De 'oogst' is uiteindelijk goed te noemen. In Landerum helaas geen bezette nesten meer en op West blijft het karig. Daartegenover staat een sterke toename in Baaiduinen, Hoorn en Lies. In Baaiduinen zitten negen bezette nesten in één woning. Alle nesten op het zuiden. Geweldig aantal natuurlijk, maar ook kwetsbaar. Uiteindelijk tel ik 91 bezette nesten. Dat zijn er toch 17 meer dan in 2021 en 11 meer dan in 2020. Kortom: een goed huiszwaluwjaar! Dit beeld zie je in op veel plaatsen in Nederland. Een interessante vraag is natuurlijk waarom het dit jaar zo positief uitpakt. Voldoende voedselaanbod kan een rol spelen. Ook predatie tijdens de lange tocht naar en van het winterverblijf. Vooral de weersomstandigheden in Afrika kunnen een ware slachting onder de populatie veroorzaken. Denk dan vooral aan zandstormen.

In mijn bijdrage van begin dit jaar heb ik aangegeven dat er weinig oude data bekend is over het broedsucces van de

huiszwaluw op Terschelling. Een lid van de vereniging reageerde hierop en verwees mij naar het boek *De vogels van Terschelling* van auteur J.J.C. Tanis, uitgegeven door de Fryske Akademy, Leeuwarden #1963. Per vogelsoort worden waarnemingen aangegeven. Over de huiszwaluw: 'Het gemiddelde aantal paren over de periode 1954 tot 1960 bedroeg 75 paren, in 1961 waren er 101 en in 1962 waarschijnlijk omstreeks 110'. De aantallen van de laatste twee genoemde jaren zijn goed te verklaren uit de verhoogde woningbouw vanaf 1950. (zie <https://allecijfers.nl/gemeente/terschelling/#bouwperiode>). Op basis van het huidige aantal woningen mag je wellicht verwachten dat het aantal nesten zo rond de 150 mag zitten. Over het waarom niet, kan ik wel een boom opzetten. Maar daarover later meer.

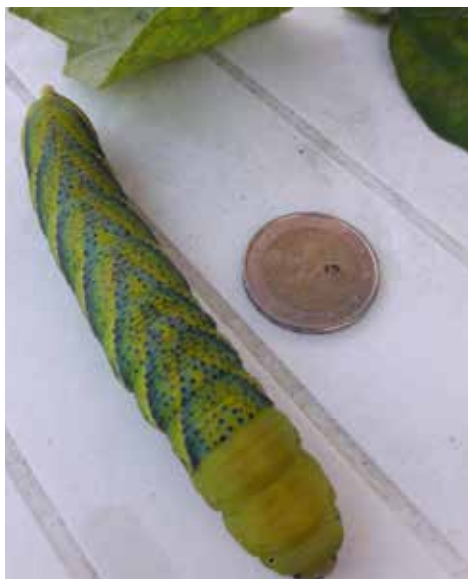
Nestlocaties mogen altijd aan mij worden doorgegeven. Ook ik mis wel eens een nieuwe locatie. Advies geef ik ook graag. En blijf genieten van het zomerse gekwetter van deze vogel.
(louiszandbergen@gmail.com)

De herfst biedt veel mogelijkheden om je uit te leven met de camera in de natuur. Bossen met prachtige herfstkleuren, mistige landschappen, de laatste libellen, spinnen in hun web in dauwdruppels gehuld. Keuze genoeg. We kregen weer veel mooie situaties vastgelegd op de gevoelige plaat. Dank aan de fotografen en blijf ze vooral schieten en opsturen.

Zonnebloempitten zijn gewild voedsel voor veel vogelsoorten en knaagdieren, Sjoukje Hamstra maakte de foto's hierboven en links.

Deze erg grote pijlstaartrups is de rups van een doodshoofdvlinder. Een niet erg algemene soort. Het is een trekvlinder die vooral in warme zomers wordt gezien.... Deze werd geschoten door Joost en Klazien Smit en was wel 10 cm lang.

Een tijgerspin, gevonden en vastgelegd door Willy Breg.

Het grote genieten van Ria Baldee begint met een wandeling door het herfstbos en op zoek naar bijzondere paddenstoelen, zoals de bovenstaande wasplaten.

Bomen planten voor een voedselbos

Adopteer een boom

Het BijenparkTerschelling doet dit jaar mee aan Treevember, georganiseerd door The Pollinators. Samen gaan wij geld ophalen voor ons eigen voedselbos en voor de 50 andere voedselbossen die zich daarvoor sterk maken.

Waarom? Omdat voedselbossen een ideale habitat zijn voor bestuivende insecten, voor allerlei andere beestjes, en pakken ook gunstig uit voor mensen. Een hoge mate van biodiversiteit en voedselproductie kunnen prima hand in hand gaan.

Doe mee, plant mee.

Je kunt al een boom adopteren vanaf €15,= per stuk. Jouw naam wordt op een koperplaatje gegraveerd dat bij de boom wordt geplaatst. Met het geld gaan wij:

- 50 tamme kastanjes planten, walnoten, fruitbomen en suikerberken, als aanvulling op de honderden vruchtdragende struiken en boompjes die we de afgelopen jaren al hebben geplant
- een vogelheg perfectioneren die beschutting tegen de zeewind biedt
- een regenwaterbuffer installeren die tijdens droge zomers beter moet functioneren dan de al aangelegde vijver.

Tijdens TREEVEMBER op 12 november van 11.00 tot 15.00 uur organiseren wij in het

Bijenpark aan de Hornsjildeweg in Midsland de plantdag. Zien wij jou daar? Natuurlijk zorgen wij voor snacks en versnaperingen.

Geef je bij voorkeur even op via de website: bijenparkterschelling.nl/contact. En neem een schep mee.

Wil je meer informatie? Bel 0653403219.

Adoptie regel je via:

www.thepollinators.org/treevember/kalender/

We hebben er zin in.

**BIJENPARK
TERSCHELLING**

www.bijenparkterschelling.nl

the place to bee
5 jaar Bijenpark Terschelling
50 bomen voor het voedselbos
Bel 0653403219 voor deelname
Gratis: heerlijk kastanjerecept!

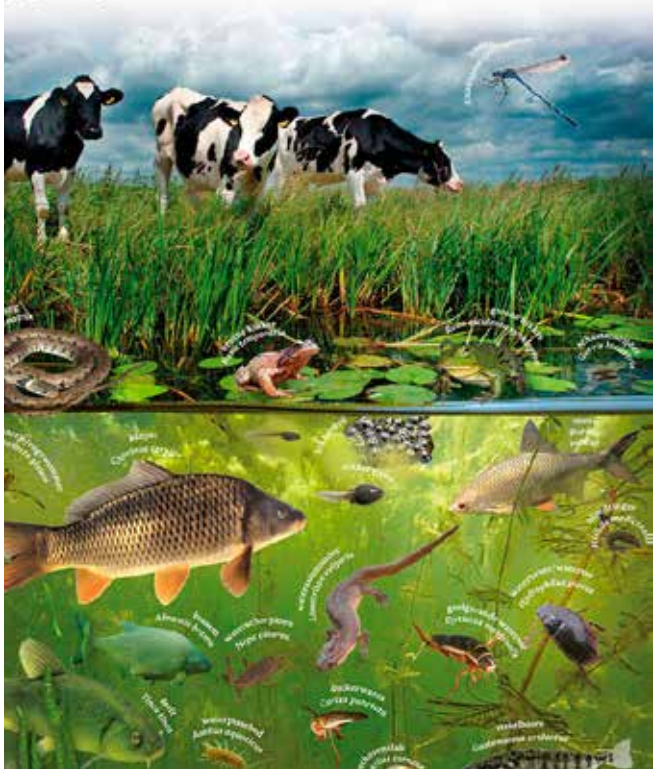
De kwaliteit van Nederlandse binnenwateren is slecht en verbetert amper, de op Terschelling gemeten wateren bleken goed te scoren.

RESULTATEN VANG DE WATERMONSTERS

Het gaat slecht met de Nederlandse waterkwaliteit. Zo slecht, dat Nederland helemaal onderaan staat op de Europese ranglijst. Slechts 1 procent van het water kreeg het label 'goed' in 2019.

In 2027 moet Nederland voldoen aan de Kaderrichtlijn Water (KRW), een verzameling Europese doelstellingen voor de ecologische en chemische waarden van watersystemen. Op het huidige tempo is dat doel nog lang niet in zicht, waarschuwen experts. Terwijl volgens de richtlijn de waterkwaliteit niet mag verslechteren, is dat in Nederland bij ruim 60 procent van de wateren wel gebeurd. Maar op Terschelling bleek dat mee te vallen. De locaties die werden gemeten bleken alle 5 goed te scoren.

Dat waren Dodemanskisten, het Duinmeertje van Hee, de beide plassen om het Bijenpark bij Midsland en de afwateringssloot. Op alle 5 locaties bleek de ecosysteemtoestand 'open water met onderwaterplanten'. Er waren niet teveel planten die overwoekerden en weinig kroos of algen. Dit zijn

allemaal duidelijke signalen van een helder water met voldoende en de juiste mix van waterplanten. De hoeveelheid stikstof in het water varieerde van 0.57 mg/L tot 0.91 mg/L. Het oordeel voor de stikstof (N) is: goed.

De hoeveelheid fosfor in het water bleek 0.04 mg/L. Het oordeel voor de fosfor (P) is: goed. Volgend jaar wordt opnieuw en op meer locaties gemeten.

Nachtvlinderavond door de baardmannetjes

Leo Bot

De nachtvlinderavond, 27 augustus 2022, die eigenlijk bij de bijenstal van Klaas Sluiman zou plaatsvinden, werd door omstandigheden (Coronabesmetting) verplaatst naar het erf van Annie Hek op Hee.

De opkomst was niet al te groot en het vlin-
derbezoek liet ook te wensen over. Een

En maar wachten wat er langs komt vlinderen.....

De Klaverspanner

groot laken moest het noordelijke windje remmen, terwijl de lamp voor een kleiner laken hing. Veel vlinders kwamen langs zonder te gaan zitten en andere gingen maar heel kort zitten. De achterkant van het laken bleek nog wat aantrekkelijker, misschien omdat daar de wind nog wat minder te voelen was.

De mooiste bezoeker op het laken was ongetwijfeld de Braamvlinder (*Thyatira batis*), die echter zó snel weer vertrokken was, dat we er geen foto van hebben. Maar de Klaverspanner (*Chiasmia clathrata*) en de

Goudgele boorder (*Gortyna flavago*) mogen er ook zijn.

In totaal hebben we 14 soorten, waarvan 4 micro's, goed genoeg kunnen zien om ze op naam te brengen. Dat is niet veel, reden waarom het laken om middernacht al werd opgedoekt. Daar staat tegenover dat we wel konden genieten van een door Annie geserveerd heerlijk bakje koffie met koek, erg uitzonderlijk bij een nachtvlinderavond.

De Goudgele boorder

Gentianenwandeling bij Natuurschuur

In de middag van 11 september 2022 verzamelde een groep van zes belangstellenden zich bij de Natuurschuur in Lies. Onder leiding van Piet Zumkehr ging de wandeling eerst naar het Liesinger Plak, waar al gemaaid was, zodat de planten wat moeilijker te zien waren. Hier staat o.a. veel Vlottende bies, die elders op het eiland nauwelijks wordt gevonden.

Hierna gingen we het paadje achter de Natuurschuur op. Een jonge Kleine watersalamander wilde zich verstoppen onder de vegetatie, maar werd toch opgemerkt. De eerste Klokjesgentianen kwamen we al snel tegen en ook twee soorten zonnedauw. Van de Kleine zonnedauw is dit de enig bekende plek op het eiland. Ook de Moeraswolfsklauw is hier te vinden. Deze soort kwamen we op nog een andere, wat minder voor de hand liggende plek tegen, wat leidde tot enige twijfel of dit wel om de Moeraswolfsklauw ging.

De Hoorner Miede is eigenlijk de kern van de gentianenpopulatie. Door kleinschalig te plaggen probeert Staatsbosbeheer de soort hier te behouden, wat aardig schijnt te lukken. Naast de Hoorner Miede komt de Klokjesgentiaan nog voor op een klein plekje bij Oosterend.

Een vedermot (een vlindertje met ingesneeden vleugels) veroorzaakte enige opwinding omdat het op het eiland mogelijk de eerste waarneming van de Gentiaanvedermot was. Helaas bleek het uiteindelijk om de Duizendguldenkruidvedermot te gaan. Ook leuk, maar niet wat we hoopten. Duizendguldenkruid staat trouwens niet in de Hoorner Miede, dus het beestje was wel een beetje verdwaald.

Op de terugweg bezochten we tenslotte

een ondergronds nest van de Gewone wesp langs een vrij druk betreden paadje. De wespen vlogen in en uit en trokken zich van de belangstelling niets aan, zodat iedereen ongeschonden de wandeling kon afmaken. N.B. In de verspreidingsatlas van Floron en bij waarneming.nl staat nog een vindplaats van de Klokjesgentiaan in het gebied West aan Zee – Midsland aan Zee.

Heb je vragen of informatie voor het bestuur of bestemd voor dit blad, maak dan gebruik van ons e-mailadres: natuur@schylge.top

Groene
Agenda

Op **woensdag 16 november** a.s. houdt Piet Zumkehr een lezing over de planteninventarisatie van onze duinen in 2020. De lezing was al eerder gepland maar kon door corona geen doorgang vinden. Aanvang 20.00 uur. Locatie: Bijenpark Terschelling Midsland.

Wandeling: Onlangs is op verzoek van de provincie Fryslân een onderzoek uitgevoerd naar de werking van de in onze duinen aangelegde verstuivingen. Naar aanleiding daarvan organiseert de Natuurvereniging een excursie naar Arjensduin. Datum: **27 november** a.s. Starttijd: 14.00 uur. Startlocatie: Duinweg bij toegang Kooibosjes, Hee.

De Buxusmot is er

Leo Bot

In 2007 werd in ons land voor het eerst een Buxusmot gevonden. Aangezien de soort uit Zuidoost-Azië afkomstig is, zal hij wel met plantmateriaal zijn aangevoerd. Na de vestiging begon de uitbreiding, wat gepaard

ging met vaak volledige vernietiging van buxusaanplant. De planten overleven het in eerste instantie wel, maar leggen uiteindelijk het loodje. Als ze door de massale vraat al niet uitgeput raken, zien ze er zó onogelijk uit, dat de eigenaar ze uiteindelijk wel

opruimt. Bestrijding van de rupsen met gif is natuurlijk uit den boze; het gaat al slecht genoeg met de insecten (en de vogels). Hoe effectief bestrijding met aaltjes is, weet ik niet, maar het zal wel een terugkerend klusje zijn. Het is maar net hoezeer je aan je buxus gehecht bent. Herhaaldelijk spuiten met een krachtige waterstraal zal

bij een niet te brede buxus ook wel wat effect hebben.

Pas in 2019 werd de eerste vlinder op Terschelling gezien en in 2021 werd de eerste rups gemeld. Met een beetje zoeken in de buxus zouden dat er vast wel meer geweest zijn. Zelf zag ik op het eiland de eerste vlinder op 28 augustus 2020 en onlangs verscheen er opnieuw

een bij de buitenlamp, wat de vijfentwintigste gemelde vlinder op Terschelling was. Hoewel dat uit de reeks waarnemingen tot nu toe nog niet blijkt (1, 8, 9, 7), is een sterke toename op korte termijn wel te verwachten.

1648 Pur Sang

Oosterburen 23
8891 GH Midland
Terschelling

0562 - 448090
www.1648pursang.nl
info@1648pursang.nl

Natuurvoeding,
biologische groenten,
fruit en natuurlijke
lichaamsverzorging.

Ook hebben wij een ruime keuze
in Terschellinger kazen, honing,
eilander lekkernijen en
waddendelicatessen.

Nieuw! Toko 10

Vergaap je aan de
vele producten uit
verschillende
Aziatische landen.

*De specifieke smaak van
Terschellinger Boerenkaas*

Terschellinger boerderijzuivel is alleen verkrijgbaar bij de

PIETER PEIT'S HOEVE

Lies 24a Terschelling
Telefoon 0562 448501
www.pieterpeitshoeve.nl